

З. В. Кузнецова

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
конституційного права та правосуддя

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ В УКРАЇНІ

Бойові дії в зоні проведення антитерористичної операції, а також явища гуманітарної катастрофи, які мають місце в деяких районах Луганської та Донецької областей, призвели до значного зростання в Україні кількості осіб, які змушені змінювати місця свого постійного проживання у пошуках безпечних умов існування.

Визначаючи статус вимушених переселенців в Україні, варто пам'ятати, що майже всі внутрішні переселенці (за рідкісними винятками) є громадянами України. Відповідно, вони мають ті самі права, що й інші громадяни України, включно із правом на свободу, захист від катувань, свободу вираження поглядів і захист від дискримінації. Спроби фактичного обмеження цих прав є таким самим правопорушенням, як і вчинені стосовно будь-яких громадян України, оскільки внутрішні переселенці — люди, які не мали наміру покинути свої домівки, але були змушені зробити це, рятуючи себе і своїх близьких.

Відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 11 червня 2014 р. № 588-р «Питання соціального забезпечення громадян України, які переміщуються з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції» урядом було створено Міжвідомчий координаційний штаб з питань, пов'язаних із соціальним забезпеченням громадян України, які переміщуються з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції [1].

19 червня поточного року Верховна Рада підтримала Закон «Про правовий статус осіб, які вимушені залишити місця проживання внаслідок тимчасової окупації Автономної Республіки Крим та м. Севастополя та обставин, пов'язаних з проведенням антитерористичної операції на території України».

В статті 1 Закону «внутрішньо-переміщена особа, або вимушений переселенець — це особа, яка покинула або залишила місце постійного проживання у результаті, або щоб уникнути, негативних наслідків збройного конфлікту, окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини, внаслідок стихійного лиха, голоду, епідемії чи надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру».

Відповідно до Закону, особа, яка вимушено залишила місце проживання внаслідок тимчасової окупації Автономної Республіки Крим та м. Севастополя або обставин, пов'язаних з проведенням антитерористичної операції на території України, — громадянин України, який постійно проживав в Автономній Республіці Крим або м. Севастополі станом на 18 березня 2014 року або на території проведення антитерористичної операції на час початку антитерористичної операції (вимушений мігрант). До цієї категорії осіб також відносяться іноземці чи

особи без громадянства, які на законних підставах проживали на вказаних територіях України і вимушено залишили місця проживання внаслідок зазначених обставин.

Президент України ветоував цей Закон, оскільки він не забезпечує створення цілісного механізму надання допомоги та захисту державою прав і законних інтересів вимушених переселенців, містить положення, що не відповідають конституційним принципам гарантій прав громадян, суперечать Конституції України та законодавчим актам України.

Внутрішньо переміщені особи (далі — ВПО) — нове явище для України, трагічний наслідок подій, які відбуваються у Криму, на частині територій Донецької й Луганської областей. Так називають людей, які змушені покинути свої місця проживання і тікати до інших регіонів своєї країни. Найчастіше така вимушена міграція відбувається внаслідок загрози насильства чи переслідувань — через масові порушення громадського ладу, воєнні дії чи іноземну інтервенцію та окупацію. Цю групу людей часто називають також «внутрішніми переселенцями» або «вимушеними переселенцями» [2].

Згідно з керівними принципами Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (далі — УВКБ ООН) з питання про переміщення осіб усередині країни, «особи, переміщені всередині країни, визначаються як люди або групи людей, які були змушені рятуватися втечею або покинути свої будинки або місця проживання, через або для того, щоб уникнути наслідків збройного конфлікту, ситуації загального насильства, порушень прав людини або стихійних лих, техногенних катастроф, і які не перетнули міжнародно-визнаний державний кордон країни» [3].

Чи можна називати внутрішньо переміщених осіб «біженцями»?

Ні, оскільки ці люди залишаються у межах власної країни, на відміну від біженців. Сучасне юридичне визначення «біженця» може дещо відрізнятися у різних регіонах світу, однак ключовою характеристикою поняття «біженець» є вимушена міграція за межі своєї країни походження і відповідно пошук притулку за кордоном.

Визначення статусу «біженця», що витікає, зокрема, із Конвенції ООН 1951 року про статус біженців, також міститься у

Законі України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту». Тим часом внутрішньо переміщені особи не мають в Україні спеціально визначеного статусу.

УВКБ ООН закликає Верховну Раду України щодо якнайшвидшого прийняття закону, який регулюватиме питання дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб.

Такий Закон має відповідати, насамперед, міжнародним стандартам. Наприклад, іноземці та особи без громадянства, які легально проживають в Україні, — чоловіки чи дружини громадян України, біженці, іноземні студенти — повинні також отримувати допомогу держави у випадку внутрішнього переміщення. На практиці більшість місцевих органів влади наразі активно допомагає внутрішнім переселенцям. їм варто використовувати напрацьовані механізми, що вже довели свою ефективність, й надалі.

Література

1. Питання соціального забезпечення громадян України, які переміщуються з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 11 червня 2014 р. № 588. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/588-2014-%D1%80> — Назва з екрана.
2. Вигнанці у власній країні (про що варто пам'ятати, висвітлюючи у ЗМІ проблеми внутрішньо переміщених осіб) [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://noborders.org.ua/docs/faq> — Назва з екрана.
3. Конвенція про статус біженців 1951 року [Електронний ресурс] / ООН (про приєднання до Конвенції див. Закон № 2942-III від 10 січня 2002 р. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2942-14> — Назва з екрана.